

בראשית פרק לו: יוסף ואחיו - החלומות, השנאה והמכירה

מבוא

בפרק לו אנו עוסקים בבני יעקב והקורות אותם לאחר יישובם בארץ. זוהי תחילתה הקשה של פרשת מכירת יוסף וגלגוליו למצרים. ביחידה נעסוק בחלומות יוסף, ובשליחותו לאחיו במהלכה הוא נמכר ומובל למצרים.

שאלה מכוונת למידה

- מה מספרים לנו הכתובים על מעשיהם של יעקב, יוסף והאחים וכיצד משפיעים המעשים על היחסים המורכבים בין יוסף ואחיו?
- המישור האנושי והמישור האלוקי וכיצד עלינו להבין את המציאות לאור שני המישורים?
- איך ייתכן שבני יעקב, שכולם שבטי י-ה, מגיעים לשנאה כזו?

השנאה ליוסף וחלומות יוסף

פרק לו פותח את החלק האחרון של ספר בראשית, העוסק בתולדות משפחתו של יעקב אבינו. עד עתה הציגה התורה במקביל, גם את תולדות צאצאי האבות שאינם שייכים לעם ישראל (בני ישמעאל, אלופי עשו) מכאן ואילך מתמקדת התורה רק בבני יעקב, שנים עשר שבטי י-ה.

בראשית לו

- וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִגְוַרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן :
- אֵלֶּה תִּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שִׁבְעַ עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רָעָה אֶת אָחִיו בְּצֹאן
וְהוּא נָעַר אֶת בְּנֵי בְלָהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דְּבַתָּם רָעָה אֶל אָבִיהֶם :
- וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בְּנָיו כִּי בֶן זִקְנִים הוּא לוֹ וַעֲשֵׂה לוֹ כְּתֻבֹת פְּסִים :
- וַיִּרְאוּ אָחִיו כִּי אֶתוֹ אֶהָב אָבִיהֶם מִכָּל אָחִיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַבְּרוֹ לְשָׁלֵם :

☒ פסוק ב: "אֵלֶּה תִּלְדוֹת יַעֲקֹב..."

בראשית לו

- וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִגְוַרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן :
- אֵלֶּה תִּלְדוֹת יַעֲקֹב, יוֹסֵף בֶּן שִׁבְעַ עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רָעָה אֶת אָחִיו בְּצֹאן ...

☒ רש"י בראשית לו. ב

אלה תולדות יעקב - אלה של תולדות יעקב, אלה ישוביהם וגלגוליהם (כלומר אלה הסיבות שבגללן הם עברו ממקום למקום) עד שבאו לכלל יישוב. סבה ראשונה "יוסף בן שבע עשרה" וגוי על ידי זה נתגלגלו וירדו למצרים. זהו אחר פשוטו של מקרא להיות דבר דבור על אופניו.

☒ רשב"ם בראשית לו, ב

אלה תולדות יעקב - ישכילו ויבינו אוהבי שכל מה שלימדונו רבותינו כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אף כי עיקרה של תורה באת ללמדנו ולהודיענו ברמיזת הפשט - ההגדות וההלכות והדינים - על ידי אריכות הלשון, ועל ידי שלשים ושתים מידות של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי, ועל ידי שלש עשרה מידות של ר' ישמעאל. והראשונים, מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחרי הדרשות שהן עיקר, ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא, ולפי שאמרו חכמים "אל תרבו בניכם בהגיון", וגם אמרו: "העוסק במקרא מדה ואינה מדה, העוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו"...

וגם רבנו שלמה (רש"י), אבי אמי מאיר עיני גולה, שפירש תורה נביאים וכתובים נתן לב **לפרש פשוטו של מקרא**, ואף אני, שמואל ב"ר מאיר חתנו זצ"ל, נתווכחתי עמו ולפניו, והודה לי שאילו היה לו פנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום. ועתה יראו המשכילים מה שפירשו הראשונים:

אלה תולדות יעקב - אלה מקראות ומאורעות שאירעו ליעקב. והנה זה הבל הוא. כי כל "אלה תולדות" האמור בתורה ובנביאים ובכתובים יש מהם שמפרשים 'בני האדם' (הבנים שולדו לאותו אדם) ויש מהם רבים שמפרשים 'בני בניו', כאשר פירשתי ב"אלה תולדות נח" (שבהמשך שם מסופר מי הם בניו ובני בניו של נח), ...וכן בעשו פרשה ראשונה מפרש בני עשו שולדו לו במקום אביו (ובהמשך מסופר על בני בניו של עשו)...

ועתה כותב "אלה תולדות יעקב" - בני בניו שהיו שבעים והיאך נולדו. כיצד? יוסף בן שבע עשרה שנה ונתקנאו בו אחיו, ומתוך כך ירד יהודה מאת אחיו, והיו לו בנים בכזיב ובעדולם שלה ופרץ וזרח, ונתגלגל הדבר שיוסף הורד מצרימה, ונולדו לו במצרים מנשה ואפרים, ושלח יוסף בשביל אביו וביתו עד שהיו שבעים. וכל זה היה צריך משה רבנו לכתוב, שעל זה הוכיחם "בשבעים נפש ירדו אבותיך" וגו'.

1. עיין בפסוק ב, ובדבר רש"י ורשבם וענה:

- א. "אלה תולדות יעקב..." כיצד פירוש ביטוי זה רש"י וכיצד פירש זאת הרשב"ם?
- ב. מהו העיקרון בדרכי הפרשנות שהרשב"ם מציג בדבריו, שאף רש"י מסכים עימו?

פסוק ב: "ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם" - דיבה של מי?

בראשית לו, ב

אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלקה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם:

רש"י בראשית לו

והוא נער - שהיה עושה מעשה נערות, מתקן בשערו ממשמש בעיניו, כדי שיהיה נראה יפה. את בני בלקה - כלומר ורגיל אצל בני בלקה, לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן. את דבתם רעה - כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות. ובשלתן לקה: על אבר מן החי - "וישחטו שעיר עזים במכירתו" (בראשית לו, לא), ולא אכלוהו חי. ועל דבה - שסיפר עליהם שקורין לאחיהם עבדים, (תהלים קה יז) "לעבד נמכר יוסף". ועל העריות - שסיפר עליהם, "ותשא אשת אדוניו" וגו' (בראשית לו, ז). דבתם - כל לשון דבה פרלידי"ץ בלע"ז, כל מה שהיה יכול לדבר בהם רעה היה מספר.

2. עיין בפסוק ב' ובדברי רש"י, וענה:

- א. מה הקושי במילים "והוא נער" שאליו מתייחס רש"י, וכיצד רש"י מיישב קושי זה?
- ב. לפי רש"י, מה יחסו של יוסף לבני השפחות?
- ג. לפי רש"י, דיבתם של אלו אחים הביא יוסף לאביו?
- ד. איך בא כאן לידי ביטוי המושג "מידה כנגד מידה"?
- ה. איך רש"י קורא מבחינה תחבירית את הפסוק? אילו מילים רש"י שם בסוגריים ואילו מילים הוא מוסיף?
- ו. מהי דמותו של יוסף לפי פירושו של רש"י? נמק.

פסוק ג: "בן זקנים"

בראשית לו, ג	
(ג) וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בָּנָיו כִּי בֶן זָקִינִים הוּא לוֹ וַעֲשָׂה לוֹ כְּתוּבַת פָּסִים :	
רש"י	○ רמב"ן
בן זקונים - שנולד לו לעת זקנתו. ואונקלוס תרגם: "בר חכים הוא ליה" - כל מה שלמד (יעקב) מִשֵּׁם וְעָבַר מִסֵּר לוֹ. (שכן בלשון המקרא 'חכם' נקרא גם 'זקן'). דבר אחר: שהיה זיו איקונין (מראה הפנים) שלו דומה לו. ('זקונים' נוטריקון של זיו איקונין).	כי בן זקונים הוא לו - שנולד לו בעת זקנתו... לשון רש"י ואיננו נכון בעיני, כי הכתוב אמר שאהב את יוסף מכל בניו בעבור שהוא בן זקונים, וגם כל בניו נולדו לו בזקוניו, והנה יששכר וזבולון אינם גדולים מיוסף רק כשנה או שנתים. והנראה בעיני כי מנהג הזקנים שיקחו אחד מבניהם הקטנים להיות עמו לשרתו, והוא נשען על ידו תמיד לא יפרד ממנו, והוא נקרא לו בן זקוניו בעבור שישרתו לזקוניו, והנה לקח יעקב את יוסף לדבר הזה והיה עמו תמיד, ועל כן לא ילך עם הצאן ברעותם במקום רחוק.

3. עיין בפסוק ג' ובדברי רש"י ורמב"ן, וענה:

- א. לפי הפשט מדוע יעקב "אהב את יוסף מכל בניו"?
- ב. סכם את שלושת הפירושים של רש"י למושג "בן זקונים", לפי כל פירוש, הסבר כיצד מושג זה מבאר מדוע יעקב אהב את יוסף מכל בניו, ומה מאפיין את הקשר בין יעקב ליוסף?
- ג. מדוע הרמב"ן דוחה את הפירוש הראשון של רש"י?
- ד. כיצד מפרש הרמב"ן את המושג "בן זקונים", לפי פירושו - הסבר כיצד מושג זה מבאר מדוע יעקב אהב את יוסף מכל בניו?

בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשה פד
ועשה לו כתנת פסים - ריש לקיש אמר בשם ר' אלעזר בן עזריה: צריך אדם שלא לשנות בין בניו שעל ידי כתנת פסים שעשה אבינו יעקב ליוסף וישנאו אותו וגו'

4. לפי מדרש רבה, מהי הביקורת של חז"ל על יעקב, ומה הלקח שעלינו ללמוד מכך?

חלומותיו של יוסף

בראשית לו

- (ה) וַיַּחְלֵם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיִּגְדַּל לְאָחָיו וַיּוֹסֶפוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ :
- (ו) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמְעוּ נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלַמְתִּי :
- (ז) וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאֻלְמִים אֲלֵמִים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קֹמָה אֲלֵמְתִי וְגַם נֹצֵבָה וְהִנֵּה תִסְבִּינָה אֲלֵמְתֵיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוּוּן לְאֵלֵמְתִי :
- (ח) וַיֹּאמְרוּ לוֹ אָחָיו הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם מִשׁוֹל תִּמְשַׁל בָּנוּ וַיּוֹסֶפוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ עַל חֲלֹמְתוֹ וְעַל דְּבָרָיו :
- (ט) וַיַּחְלֵם עוֹד חֲלוֹם אַחַר וַיִּסְפֹּר אֹתוֹ לְאָחָיו וַיֹּאמֶר
- הִנֵּה חֲלֵמְתִי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הִשְׁמֵשׁ וְהִיָּרַח וְאֶחָד עֶשֶׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוּוּיִם לִי :

5. עיין בפסוקים ה-יא, וענה :

א. מה משותף לשני החלומות?

ב. מה שונה החלום השני מהחלום הראשון? (3 דברים)

פסוקים י-יא: תגובת יעקב לחלומות יוסף

בראשית לו

- (י) וַיִּסְפֹּר אֶל אָבִיו וְאֶל אָחָיו וַיִּגְעַר בּוֹ אָבִיו
- וַיֹּאמֶר לוֹ מַה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלַמְתָּ הַבּוֹא נְבוֹא אֲנִי וְאֶמְךָ וְאָחִיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אֲרָצָה :
- (יא) וַיִּקְנְאוּ בּוֹ אָחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר :

רש"י בראשית לו, י-יא

ויגער בו - לפי שהיה מטיל שנאה עליו.

הבוא נבוא - והלא אמך כבר מתה. והוא (יעקב) לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה, שגדלתו כאמו. ורבותינו למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים. ויעקב נתכוון (ע"י הגערה) להוציא הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו, לכך אמר לו "הבוא נבוא" וגו', כשם שאי אפשר באמך כך השאר הוא בטל.

שמר את הדבר - היה ממתין ומצפה מתי יבא, וכן (ישעיה כו ב) "שומר אמונים", וכן (איוב יד טז) "לא תשמור על חטאתי", (שפירוש: למה) לא תמתין (עם העונש על חטאתי).

6. עיין בפסוקים י-יא ובדברי רש"י, וענה :

א. לפי רש"י, כיצד שכנע יעקב את בניו שחלומותיו של יוסף אין בהם ממש?

ב. מהי התגובה הכפולה של יעקב כשהוא שמע את החלומות של יוסף?

ג. מה הקושי העולה מתגובה כפולה זו? וכיצד הוא מיישב את הקושי?

הרקע לשנאת האחים

על רקע מערכת היחסים המסובכת בין האחים, שלמדנו בפסוקים א-יא, נשלח יוסף להיפגש עם אחיו:

בראשית לו

(יב) וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם:

(יג) ויאמר ישראל אל יוסף הלוא אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני:

(יד) ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשבני דבר וישלחהו מעמק חברון ויבא שקמה:

(טו) וימצאהו איש והנה תעה בשדה וישאלהו האיש לאמר מה תבקש:

(טז) ויאמר את אחי אנכי מבקש הגידה נא לי איפה הם רעים:

(יז) ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אמרים גלכה דתינה וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדתן:

פסוק יג: יוסף הולך בשליחות אביו - "הנני"

בראשית לו, יג (יוסף ואחיו)

ויאמר ישראל אל-יוסף הלוא אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך אליהם, ויאמר לו הנני....

רש"י

הנני - לשון עונה וזריזות, נזדרז למצות אביו, ואף על פי שהיה יודע באחיו ששונאין אותו.

בראשית כב (עקידת יצחק)

(א) ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את-אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני....

(ז) ויאמר יצחק אל-אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיזה השא ללעה....

(יא) ויקרא אליו מלאך ה' מן-השמים ויאמר אברהם אברהם ויאמר הנני....

בראשית כז (ברכת יצחק לעשו)

א ויהי כי-זקן יצחק ותבקיין עיניו מראת ויקרא את-עשו בנו הגדל ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני....

7. בבראשית לו פסוק יג יוסף עושה שימוש במילה "הנני", ננסה להבין את משמעותה של מילה זו אצלנו.
  - א. עיין בבראשית כב, ובבראשית כז. **לפי הפשט**, מה המשמעות של המילה "הנני" בכל אחד מן המקומות הללו.
  - ב. רש"י אצלנו (בראשית לו, יג) חרג מהמשמעות הפשוטה של המילה "הנני" ונתן לה משמעות אחרת. מהי?
  - ג. מה הביא את רש"י אצלנו להציע משמעות חריגה למילה "הנני"? מה ההבדל בין ה"הנני" אצלנו לשאר ה"הנני"?
  - ד. איזה שבח של יוסף נלמד מהמילה "הנני"?

פסוק יד: "וישלחהו מעמק חברון..."

רש"י בראשית לו יד

מעמק חברון - והלא חברון בהר, שנאמר "ויעלו בנגב ויבא עד חברון" (במדבר יג, כב), אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון, לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה" (בראשית טו, יג).

8. עיין בפסוק יד ובדברי רש"י, וענה:

א. מה קשה לרש"י על המילים "מעמק חברון"?

ב. רש"י מיישב את הקושי בהסבר שהמילים "מעמק חברון" אינן מתארות תיאור גיאוגרפי אלא מהוות רמז

סמלי. מה מבקש הכתוב לרמוז לנו באמצעות מילים אלה, על שליחותו של יוסף?

הסיבתיות הכפולה

מה גרם לאירועים מסוימים בתנ"ך להתרחש? "הסיבתיות הכפולה" יש בה כדי להציע הסבר בשני מישורים שונים:
א. במישור האנושי-הארצי: הסבר שאירוע מסוים התרחש כתוצאה של סיבה ומסובב ארציים, אנושיים וטבעיים.
ב. במישור האלוקי-רוחני: הסבר שאירוע מסוים התרחש כתוצאה מהתערבות אלוקית רוחנית וזה כחלק מתוכנית כללית של ה' לנהל מהלכים היסטוריים בעולם לפי רצונו.

9. יעקב שולח את יוסף "מעמק חברון" לאחיו הנמצאים באזור שכם. הסבר את האירוע הזה ע"פ ה"סיבתיות הכפולה".

10. **שאלה למחשבה:** המדרש המובא ברש"י מצביע על סיבה עמוקה לכך שיעקב שולח את יוסף לשכם, האם יעקב עצמו מודע לסיבה העמוקה?

○ וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ

בראשית לו

(טו) וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהָנָה תַּעֲה בַשָּׂדֶה וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה תִּבְקֹשׁ :
(טז) וַיֹּאמֶר אֶת אַחִי אָנֹכִי מִבְּקֹשׁ הַגִּידָה נָא לִי אֵיפֹה הֵם רְעִים :
(יז) וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי אִמְרִים גְּלָה דַתְּיָנָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחֵר אֶחָיו וַיִּמְצָאֵם בְּדַתָּן :

○ רמב"ן בראשית לו, טו

וימצאהו איש והנה תעה בשדה - יאמר כי הוא תועה מן הדרך ולא היה יודע אנה ילך, ונכנס בשדה כי במקום המרעה היה מבקש אותם. ויאריך הכתוב בזה, להגיד כי סיבות רבות באו אליו שהיה ראוי לחזור לו, אבל הכל סבל לכבוד אביו.
ולהודיענו עוד, **כי הגזרה אמת והחריצות שקר**, כי זמן לו הקדוש ברוך הוא מורה דרך שלא מדעתו להביאו בידם. ולזה (האיש שהורה ליוסף את הדרך) נתכוונו רבותינו (בבראשית רבה פד יד) באמרם כי האישים האלה הם מלאכים, שלא על תנם היה כל הסיפור הזה, להודיענו כי "עצת ה' היא תקום".

11. בפסוקים טו-יז מסופר שיוסף לא מצא בתחילה את אחיו ואז הוא פגש איש שכיוון אותו. התורה מאריכה בפירטי האירוע הזה, וקשה להבין לשם מה התורה האריכה בכך. הרמב"ן לומד מאריכות זו לקח הן ב"מישור האנושי" והן ב"מישור האלוקי".
א. מה לומד הרמב"ן על **התנהגותו האנושית** של יוסף מאירוע זה? ומה הוא לומד אודות **המהלך האלוקי** שמתרחש באירוע זה?
ב. במישור האלוקי הרמב"ן קובע כלל עקרוני "**כי הגזרה אמת והחריצות שקר**", ציין פרט בסיפור שמוכיח קביעה זו.

תכניות האחים ומעשיהם

בראשית לו

- (יח) וַיֵּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וַיִּבְטְרוּם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַבְּלוּ אֹתוֹ לְהַמְיִתּוֹ :
- (יט) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו הֲנֵה בָעַל הַחֲלֹמוֹת הַלְזָה בָּא :
- (כ) וַעֲתָה לָכוּ וְנַהַרְגְהוּ וְנִשְׁלַכְהוּ בְּאֶחָד הַבְּרוֹת וְאֶמְרֵנוּ חֲמָה רָעָה אֲכָלְתָּהוּ וְנִרְאָה מִה יִהְיֶה חֲלֹמֹתָיו :
- (כא) וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלַחַהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נִכְנֹו נַפְשׁ :
- (כב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אַל תִּשְׁפְּכוּ דָם הַשְּׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בְּמִדְבָּר וַיֵּד אֵל תִּשְׁלַחוּ בוֹ לְמַעַן הִצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לְהַשְׁבִּיבוֹ אֶל אָבִיו :
- (כג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּא יוֹסֵף אֶל אָחָיו וַיִּפְּשִׁיטוּ אֶת יוֹסֵף אֶת כְּתֹנֶתוֹ אֶת כְּתֹנֶת הַפָּסִים אֲשֶׁר עָלָיו :
- (כד) וַיִּקְחֵהוּ וַיִּשְׁלַכְהוּ אֹתוֹ הַבְּרָה וְהַבּוֹר רַק אֵין בוֹ מַיִם :
- (כה) וַיִּשְׁבּוּ לֶאֱכָל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיֵּרְאוּ וְהִנֵּה אֲרֻחַת יִשְׁמַעְאֵלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וַיִּמְלִיכֶם נְשָׂאִים נְכֹאֵת וַצָּרִי נִלְט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרַיִמָּה :
- (כו) וַיֹּאמֶר יְהוֹדָה אֶל אָחָיו מַה בַּצַּע כִּי נִהַרְגְתֶּם אֶת אָחֵינוּ וְכִסִּינוּ אֶת דָּמוֹ :
- (כז) לָכוּ וְנִמְכְּרֵנוּ לְיִשְׁמַעְאֵלִים וַיִּדְנוּ אֵל תְּהִי בוֹ כִּי אָחֵינוּ בְּשָׂרְנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אָחָיו :

12. בפסוקים יח – כז, עולות שלוש הצעות מה לעשות ליוסף. מי הציע כל הצעה? מה הייתה ההצעה? ומה הייתה המטרה של כל הצעה?

המציע	ההצעה	המטרה
א. האחים		
ב. ראובן		
ג. יהודה		

הצעת האחים

בראשית לו

- (יח) וַיֵּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וַיִּבְטְרוּם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַבְּלוּ אֹתוֹ לְהַמְיִתּוֹ :
- (יט) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו הֲנֵה בָעַל הַחֲלֹמוֹת הַלְזָה בָּא :
- (כ) וַעֲתָה לָכוּ וְנַהַרְגְהוּ וְנִשְׁלַכְהוּ בְּאֶחָד הַבְּרוֹת וְאֶמְרֵנוּ חֲמָה רָעָה אֲכָלְתָּהוּ וְנִרְאָה מִה יִהְיֶה חֲלֹמֹתָיו :

13. האחים שונאים את יוסף (פסוק ד) ומכנים אותו "בעל החלומות". האם לדעתך זה כינוי שבא לבטא שהאחים מלגלים על יוסף ועל חלומותיו כי אין בהם ממש, או שזה כינוי שבא לבטא חשש מפני יוסף וחלומותיו? נמק.

○ מדוע האחים רצו להרוג את יוסף?

- מפשוטו של מקרא עולה לכאורה שרגשות הקנאה והשנאה של האחים ביוסף אחיהם הביאו אותם לבקש להורגו.
- בסופו של דבר יוסף לא הומת והוא נמכר לעבדות (פסוקים כה-כט), מעשה שנתפס בתורה כעבירה חמורה: "וְגִבַּב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוֹמָת" (שמות כא, טז).
- על מעשה המכירה קבע ר' מנא במדרש: "ר' מנא אומר במכירת יוסף לקו השבטים ולא נתכפר להם עוונם עד שמתו. ועליהם הכתוב אומר 'אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו'" (מדרש תנחומא וישב, סימן ב).
- השאלה בדבר כוונת האחים לפגוע בחיי יוסף, תלווה אותנו לאורך לימוד הפרקים הבאים עד שתיסגר בלימוד תהליך החזרה בתשובה של האחים. ישנם פרשנים אשר ניסו להבין באופן מעמיק מה עומד מאחורי תכנית האחים. אחד הפרשנים שעסק בכך הוא הספורנו:

○ ספורנו בראשית לו, יח

וַיִּתְנַפְּלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ - הִנֵּה לְשׁוֹן נֹכַח יוֹרָה עַל הַמְצָאָה (כוונה) לְהַרְע... אָמַר שְׁחַשְׁבוּ אֶת יוֹסֵף בְּלִבָּם נוֹכַח (שבא) לְהַמִּיתוֹ, וְשָׂבֵא אֶלְיָהֶם לֹא לְדַרְשׁ שְׁלוֹמָם, אֲלֵא לְמַצֵּא עֲלֵיהֶם עֲלִילָה אוֹ לְהַחְטִיֵּאם, כְּדִי שִׁיקְלְלֵם אֲבֵיהֶם אוֹ יַעֲנִיֶשֶׁם הָאֵל יִתְבָּרַךְ, וַיִּשְׂאֵר הוּא לְבָדוֹ 'בְּרוּךְ מַבְנִים'...

וּבִזְהָ הוֹדִיעַ מָה הִנֵּה לָהֶם, בְּהִיּוֹת כָּלֶם צְדִיקִים גְּמוּרִים עַד שֶׁהָיוּ שְׁמוֹתָם לְפָנֵי ה' לְזָכְרוֹן (על החושף), אִיךְ נוֹעְדוּ לֵב יִחְדּוּ לְהַרְגֵּ אֶת אַחֵיהֶם אוֹ לְמַכְרוֹ, וְלֹא נִחְמוּ עַל הַרְעָה! כִּי גַם כְּשֶׁאָמְרוּ "אֲבָל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אַחֵינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֲלֵינוּ וְלֹא שָׁמַעְנוּ עַל כֵּן בָּאָה אֲלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת" (בראשית מב, כא), לֹא אָמְרוּ שֶׁתְּהִיָּה אֲשַׁמְתָם עַל מְכִירָתוֹ אוֹ מִיִּתְנוּ אֶלָּא עַל אֲכֻזָּרִיּוֹתָם "בְּהִתְחַנְּנוֹ"!

וְהִנֵּה הִגִּיד הַכְּתוּב כִּי צִירוּ בְּלִבָּם וְחַשְׁבוּ אֶת יוֹסֵף לְנוֹכַח וּמִתְנַקֵּשׁ בְּנַפְשׁוֹ לְהַמִּיתָם בְּעוֹלָם הַזֶּה, אוֹ בְּעוֹלָם הַבָּא אוֹ בְּשִׁנְיָהֶם, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה 'הַבָּא לְהַרְגֵּךְ הַשָּׂפֵם לְהַרְגוֹ' (סנהדרין עב, א).

14. עיין בפסוקים יח-כ, ובדברי הספורנו וענה:

- א. לפי הספורנו, מדוע האחים רצו לנקוט בכזו תכנית אכזרית להורגו?
- ב. מה בהיסטוריה המשפחתית יכול היה לחזק את האחים בתפיסתם?
- ג. על פי איזה כלל הלכתי פעלו האחים? וממה נבעה טעותם?
- ד. כיצד מוכיח הספורנו את הסברו מהכתוב בבראשית פרק מב?

מכירת יוסף - במישור האנושי ובמישור באלוקי

הדיון בשאלה מכירת יוסף קשור למהלך שציינו בפסוקים הקודמים: בחירת בני האדם **במישור האנושי** ותכניותיו של ה' **במישור האלוקי**: "רַבּוֹת מְחַשְׁבוֹת בְּלֵב אִישׁ וְעֵצָת ה' הִיא תְּקוּם" - גזירת הירידה לגלות מברית בין הבתרים יצאה אל הפועל והתממשה גם כשבקשו האחים לפגוע ביוסף ומכרוהו לעבד.

הצעת ראובן

בראשית לו

(כא) וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלְחוּ מִיָּדָם וַיֹּאמְרוּ לֹא נִכְנֹו נָפֶשׁ :

(כב) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אֵל תִּשְׁפְּכוּ דָם

הַשְּׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בְּמִדְבַּר וְיָד אֵל תִּשְׁלְחוּ בּוֹ לְמַעַן הֲצִיל אֹתוֹ מִיָּדָם לְהַשְׁיבוֹ אֶל אָבִיו :

רש"י בראשית לו, כב

למען הציל אותו - רוח הקודש מעידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו, שיבא הוא ויעלנו משם, אמר אני בכור וגדול שבכולן, לא יתלה הסרחון אלא בי.

15. עיין בפסוקים כא-כב ובדברי רש"י, וענה:

א. מהם שני חלקי הכתוב, לדעת רש"י, ומי אומר כל אחד מה?

ב. מה הייתה המטרה האמיתית של ראובן בהצעתו? ומה היה המניע של ראובן להעלות את הצעה שלו?

ג. על מה מבסס רש"י את פירושו? (הבא ביסוס לוגי וביסוס לשוני)

ד. הבא הוכחה מהמשך הפרק שאכן המטרה שלראובן הייתה "למען הציל אותו מיָּדָם"?

כותונת הפסים

בראשית לו

(כג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּא יוֹסֵף אֶל אָחָיו וַיִּפְּשִׁטוּ אֶת יוֹסֵף אֶת כְּתֹנֶתוֹ אֶת כְּתֹנֶת הַפָּסִים אֲשֶׁר עָלָיו :

...

(לא) וַיִּקְחוּ אֶת כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַכְּתֹנֶת בַּדָּם :

16. האחים שומעים לעצת ראובן ולא שולחים את ידם ביוסף. הם מפשיטים את יוסף מכותנתו ומשליכים אותו לבור.

א. מדוע הם מפשיטים אותו מכותנת הפסים, מה היא מסמלת עבורם?

ב. **שאלה למחשבה**: מה עומד מאחורי טבילת הכותונת בדם ושליחתו ליעקב?

הבור

בראשית לו, כד

וַיִּקְהָהוּ וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ הַבְּרָה וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מַיִם :

רש"י

והבור ריק אין בו מים - ממשמע שנאמר "והבור ריק", איני יודע ש"אין בו מים"?

מה תלמוד לומר "אין בו מים", מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו.

17. עיין בפסוק כד ובדברי רש"י וענה:

א. מה היה קשה לרש"י בפסוק? וכיצד הוא יישב את הקושי?

ב. מהו ניתן ללמוד על מקום השלכתו של יוסף מתיאור זה? ומדוע זה חשוב לתאר כך את המקום?

בראשית לז

(כד) וַיִּקְחֵהוּ וַיְשַׁלְכֵהוּ אֶתֹּו הַבְּרֶה וְהַבּוֹר רַק אֵין בּוֹ מַיִם :
(כה) וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכֹל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיֵּרְאוּ וְהִנֵּה אֶרְחַת יִשְׁמַעְאֵלִים...

18. א. מה ניתן ללמוד מהכתוב "וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכֹל לֶחֶם" על האווירה ששרתה בין האחים בזמן שיוסף נמק בור?
ב. מה עשה יוסף בבור כל אותה זמן שהאחים יושבים ואוכלים? היעזר בפרק מב פסוק כא.

הצעת יהודה

בראשית לז

(כה) וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכֹל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיֵּרְאוּ וְהִנֵּה אֶרְחַת יִשְׁמַעְאֵלִים בָּאָה מִגְּלָעָד
וַיִּגְמְלֵיהֶם נִשְׂאִים נְכֹאת וַצְרִי וְלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרַיִמָּה :
(כו) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל אָחִיו מַה בָּצַע כִּי נִהְרַג אֶת אָחִינוּ וְכִשִּׁינוּ אֶת דָּמוֹ :
(כז) לָכוּ וְנִמְכְּרֵנוּ לְיִשְׁמַעְאֵלִים וְנִדְּנוּ אֶל תְּהִי בּוֹ כִּי אָחִינוּ בְּשָׂרְנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אָחִיו :

19. עיין בפסוקים כה-כז וענה:
א. באילו נסיבות יהודה מציע לאחים למכור את יוסף?
ב. באילו נימוקים הוא משתמש? במה הם דומים ובמה הם שונים מהנימוקים של ראובן?

סוף המעשה

בראשית לז

(כח) וַיַּעֲבְרוּ אַנְשֵׁים מִדִּינִים סַחְרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר
וַיִּמְכְּרוּ אֶת יוֹסֵף לְיִשְׁמַעְאֵלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף וַיְבִיאוּ אֶת יוֹסֵף מִצְרַיִמָּה :
(כט) וַיֵּשֶׁב רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו :
(ל) וַיֵּשֶׁב אֶל אָחִיו וַיֹּאמֶר הִיָּלַד אֵינְנוּ וְאֲנִי אָנָּה אֲנִי בָּא :
(לא) וַיִּקְחוּ אֶת כְּתָנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַכְּתָנֶת בַּדָּם :
(לב) וַיִּשְׁלְחוּ אֶת כְּתָנֶת הַפְּסִים וַיְבִיאוּ אֶל אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מְצָאנוּ הֵכֵר נָא הַכְּתָנֶת בְּנֶדָה הוּא אִם לֹא :
(לג) וַיִּכְרָה וַיֹּאמֶר כְּתָנֶת בְּנֵי חַיָּה רָעָה אֲכַלְתֶּהוּ טָרֵף טָרֵף יוֹסֵף :
(לד) וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שְׂמֹלְתָיו וַיִּשֶׂם שֶׁק בְּמַתְּנָיו וַיִּתְאַבֵּל עַל בְּנוֹ יָמִים רַבִּים :
(לה) וַיִּקְמוּ כָל בְּנָיו וְכָל בְּנֵיתָיו לְנַחְמוֹ וַיִּמָּאן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי אֶרְדָּ אֶל בְּנֵי אֲבִל שְׂאֵלָה וַיִּבְדַּךְ אֹתוֹ אָבִיו :
(לו) וְהַמְּדַנִּים מְכָרוּ אֹתוֹ אֶל מִצְרַיִם לְפוֹטִיפָר סָרִיס פְּרַעֲהָ שֶׁר הַטַּבָּחִים : פ

☒ מי מכר את יוסף?

20. עיין בפסוקים כה-ל ובדברי הפרשנים רש"י ורשב"ם, וענה על השאלות המובאות בטבלה.

בראשית לו	
(כה) וַיָּשָׁבוּ לֶאֱכֹל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיֵּרְאוּ וְהִנֵּה אֶרְחַת יִשְׁמַעְאֵלִים בָּאָה מִגְּלָעָד וּגְמֻלֵיהֶם נִשְׂאִים נְכֹאֵת וְצָרִי וְלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרַיִם: (כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אֶחָיו מַה בָּצַע כִּי נִהְרַגְתָּ אֶת אֶחָיו וְכִסִּינוּ אֶת דָּמוֹ: (כז) לָכוּ וְנִמְכְּרוּ לְיִשְׁמַעְאֵלִים וַיְדַנּוּ אֶל תְּהִי בּוֹ כִּי אֶחָיו בְּשָׂרְנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו: (כח) וַיַּעֲבְרוּ אֲנָשִׁים מִדִּינִים סַחְרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת יוֹסֵף לְיִשְׁמַעְאֵלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף וַיְבִיאוּ אֶת יוֹסֵף מִצְרַיִם: (כט) וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו: (ל) וַיָּשָׁב אֶל אֶחָיו וַיֹּאמֶר הִילָד אֵינְנוּ וְאָנִי אָנָּה אָנִי בָּא:	
☒ רש"י	☒ רשב"ם
(כח) וימשכו - בני יעקב את יוסף מן הבור, וימכרוהו לישמעאלים, והישמעאלים למדיינים, והמדיינים למצרים. (כט) וישב ראובן - ובמכירתו לא היה שם, שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו.	(כח) ויעברו אנשים מדיינים - בתוך שהיו יושבים לאכול לחם ורחוקים היו קצת מן הבור, לבלתי אכול על הדם, וממתיינים היו לישמעאלים שראו. וקודם שבאו הישמעאלים עברו אנשים מדיינים אחרים דרך שם, וראוהו בבור ומשכוהו ומכרוהו המדיינים לישמעאלים, ויש לומר שהאחים לא ידעו, ואף על פי כן אשר כתב "אשר מכרתם אותי מצרימה" (בראשית מה, ז), יש לומר שהגרמת מעשיהם סייעה במכירתו. זה נראה לי לפי עומק דרך פשוטו של מקרא.
א. "וימכרו את יוסף" - לפי רש"י, מי מכר את יוסף? ב. לפי רש"י, מי הוציא את יוסף מהבור? ג. הבא ראיה (עניינית) לרש"י מפסוקים כה-כח. ד. לפי רש"י, תאר את גלגולי מכירת יוסף עד הגיעו למצרים. ה. עיין בפסוק כט, הצע הסבר לשיטת הרשב"ם מדוע ראובן מופתע שיוסף נמכר?	א. "וימכרו את יוסף" - לפי רש"י, מי מכר את יוסף? ב. לפי רש"י, מי הוציא את יוסף מהבור? ג. הבא ראיה (עניינית) לרש"י מפסוקים כה-כח. ד. לפי רש"י, תאר את גלגולי מכירת יוסף עד הגיעו למצרים. ה. עיין בפסוק כט, לפי רש"י למה ראובן מופתע שיוסף נמכר?

21. לאיזה מן הפירושים מסייע כל אחד מו הפסוקים הבאים? נמק את תשובתך.

	(א) בראשית לו, לו והמדנים מכרו אתו אל מצרים לפוטיפר סריס פרעה שר הטבחים”
	(ב) בראשית לו, א ”ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש מצרי מיד הישמעאלים אשר הורדהו שמה”.
	(ג) בראשית מ, טו ”כי גנב גנבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אתי בבור”.
	(ד) בראשית מה, ד ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה”